

MUSTAQILLIK YILLARIDA FARG'ONA VILOYATI MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARI FAOLIYATI TARIXI: MUAMMOLARI, HUQUQIY ASOSLARI VA MA'NAViy-MA'RIFIY HAYOTDAGI O'RNI

O'rinova Xushnoza
Lazizjon qizi

Qo'qon davlat universiteti Tarix mutaxassisligi
magistranti

Annotatsiya

Maqolada O'zbekiston mustaqilligi yillarida Farg'ona viloyatidagi maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatining tarixiy rivojlanishi huquqiy hujjatlar va ochiq institutsional manbalar asosida o'rganiladi. Tadqiqot 1991–2016-yillardagi moslashuv davri, 2017–2019-yillardagi boshqaruv islohotlari hamda 2020-yildan keyingi huquqiy va tashkiliy yangilanishlarni qiyoslaydi. Maktabgacha ta'limning hududiy qamrovi, davlat va nodavlat sektorlar o'rtasidagi munosabat, kadrlar masalasi, qishloq va shahar tafovutlari, tarbiyaviy ishlarning mahalla hamda oila bilan bog'liqligi tahlil qilinadi. Natijalar viloyat tarixini o'rganishda normativ islohot bilan mahalliy amaliyot o'rtasidagi farqni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Maqola birlamchi arxiv statistikasi mavjud bo'lmagani sababli hujjatli-tahliliy tadqiqot sifatida tuzilgan.

Kalit so'zlar:

Farg'ona viloyati, mustaqillik, maktabgacha ta'lim, tarix, huquqiy asos, islohot, tarbiya, mahalla, hududiy tenglik.

Abstract: This article examines the historical development of preschool institutions in the Fergana Region of Uzbekistan during the independence period using legal acts and publicly accessible institutional sources. It distinguishes the adaptation phase of 1991–2016, administrative reforms of 2017–2019, and subsequent legal and organizational changes. The analysis addresses territorial access, relations between public and non-state providers, staffing challenges, urban–rural disparities, and the contribution of preschool institutions to the educational and cultural life of families and local communities. Particular attention is given to the distinction between national policy objectives and their implementation at the regional level. Since a complete series of regional archival records and statistical observations was unavailable, the findings are presented as documentary and historical interpretations rather than original fieldwork results.

Keywords: Fergana Region, independence, preschool education, history, legal framework, reform, upbringing, community, regional equity.

Аннотация: В статье исследуется история деятельности дошкольных образовательных учреждений Ферганской области Узбекистана в годы независимости на основе нормативно-правовых актов и открытых

институциональных источников. Выделены этапы адаптации системы в 1991–2016 годах, управленческих преобразований в 2017–2019 годах и дальнейшего правового обновления. Рассматриваются территориальная доступность дошкольного образования, взаимодействие государственных и негосударственных организаций, кадровые проблемы, различия между городом и селом, а также роль учреждений в духовно-просветительской жизни семей и местных сообществ. Подчеркивается необходимость различать общегосударственные цели реформ и их фактическую реализацию на региональном уровне. В отсутствие полного массива архивной статистики выводы имеют документально-аналитический характер и не выдаются за результаты самостоятельного полевого обследования.

Ключевые слова: Ферганская область, независимость, дошкольное образование, история, правовая основа, реформы, воспитание, махалля, региональное равенство.

KIRISH

Mustaqillikdan keyingi O'zbekiston tarixini o'rganishda ta'lim muassasalari jamiyatning ijtimoiy tuzilishi, davlat siyosati va mahalliy madaniy amaliyot o'zaro kesishadigan muhim tarixiy makon hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim esa ushbu jarayonning eng dastlabki bosqichini tashkil etib, bolani oiladan tashqaridagi ijtimoiy muhitga olib kiradi. Farg'ona viloyati misolida bu sohani tahlil qilish hududdagi shahar va qishloq manzilgohlarining turli ehtiyojlari, aholi joylashuvi, mehnat bandligi va mahalla institutining tarbiyaviy roli bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlari sonining o'zgarishinagina emas, balki ularning tarixiy vazifalari va boshqaruv mexanizmlarining yangilanishini ham izohlaydi. Tadqiqot muammosi shundan iboratki, respublika darajasida qabul qilingan qonun va qarorlar ko'pincha umumiy taraqqiyot yo'nalishini belgilaydi, biroq ularning Farg'ona viloyatidagi alohida tuman, shahar va mahallalarda qanday kechgani mustaqil tarixiy tekshiruvni talab etadi. Biror huquqiy hujjat qabul qilingani avtomatik ravishda barcha muassasalarda bir xil natija yuz berganini anglatmaydi. Tarixchi uchun aynan normativ maqsad, moliyaviy imkoniyat, tashkilotning real faoliyati va oilalarning ta'lim xizmatiga munosabati orasidagi tafovut muhim dalildir. Shuning uchun bu maqolada milliy islohotlar mintaqaviy tarixning manbaviy konteksti sifatida ko'riladi, viloyatga xos raqamlar esa faqat mustaqil tasdiqlanganda fakt sifatida qo'llanishi mumkinligi alohida ta'kidlanadi. 1991-yildan keyingi dastlabki davrda maktabgacha ta'lim muassasalari avvalgi davrdan meros bo'lib qolgan moddiy baza va kadrlar tajribasi bilan yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoit o'rtasida faoliyat yuritdi. Bozor munosabatlariga o'tish, mulkchilik shakllarining o'zgarishi, mahalliy byudjet imkoniyatlari va oilalarning turmush strategiyalari bolalarni muassasalarga jalb etishning tashkiliy shartlariga ta'sir ko'rsatgan omillar sifatida ko'rilishi lozim. Biroq bu umumiy tarixiy mulohazalarni har bir tuman bo'yicha empirik xulosa bilan tenglashtirish mumkin emas. Hududiy arxivlar, muassasa pasportlari, hokimlik hisobotlari va eski statistik to'plamlar bilan ishlash bunday farazlarning qaysi biri Farg'ona sharoitida tasdiqlanishini aniqlashga yordam beradi. 2017-yildan keyingi bosqich tarixiy

periodizatsiyada alohida o‘rin egallaydi: maktabgacha ta’limni boshqarish, tashkilotlar tarmog‘ini kengaytirish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish va pedagogik sifatni yaxshilash masalalari davlat siyosatida yangicha institutsional ifoda topdi. 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qaror bilan tasdiqlangan 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ushbu yo‘nalishlarning dasturiy ifodasidir. 2019-yil 16-dekabrdagi O‘RQ-595-son Qonun esa maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasining asosiy huquqiy tushunchalari va munosabatlarini tartibga solish uchun muhim me‘yoriy tayanch bo‘ldi. Mazkur ikki manbani tarixiy ketma-ketlikda o‘rganish huquqiy tizimning rivojlanish mantiqini ochishga imkon beradi. Maqolaning maqsadi mustaqillik davrida Farg‘ona viloyati maktabgacha ta’lim muassasalari tarixini davrlashtirish, huquqiy asoslar bilan mahalliy ehtiyojlar o‘rtasidagi aloqani tahlil qilish va ushbu muassasalarning ma’naviy-ma’rifiy hayotdagi o‘rnini tarixiy talqin etishdan iborat. Tadqiqotning yangiligi bir necha mustaqil o‘lchamni — boshqaruv, qamrov, ijtimoiy tenglik, kadrlar, oila va mahalla hamkorligini — yagona tarixiy-analitik modelda birlashtirishga urinishidadir. Bu yangilik yangi statistik ma’lumot kashf etilganini emas, mavjud huquqiy va institutsional dalillarning tizimli tarixiy talqinini bildiradi. Tarixiy tadqiqotda hujjatning dastlabki tahriri bilan amaldagi tahriri o‘rtasidagi farq katta ahamiyatga ega. Masalan, muayyan vakolatning keyinchalik boshqa vazirlikka o‘tkazilishi oldingi yillarda ham xuddi shu tuzilma mas’ul bo‘lganini anglatmaydi. Shuning uchun har bir normativ manba uning tegishli tarixiy sanasidagi tahriri asosida o‘qilishi, o‘zgartirishlar esa alohida qayd etilishi kerak. Bu yondashuv Farg‘ona viloyatida tashkilotlar bo‘ysunuvi va nazorat mexanizmlarining tarixini tiklashda ayniqsa foydalidir.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI

Tadqiqot manbalarining asosiy qismini O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlari tashkil qiladi. Xususan, “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonun, 2019-yilgi PQ-4312-son qaror bilan tasdiqlangan 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi va ta’lim tizimining institutsional qayta tashkil etilishiga doir hujjatlar asosiy tahlil birligi sifatida olindi. Hujjatlarning qabul qilingan sanasi, tartibga solish predmeti, belgilangan vazifalari va keyingi tahrirlari farqlab ko‘rildi. Shu tariqa keyingi yillardagi huquqiy tahrirni oldingi tarixiy davrga noto‘g‘ri tatbiq etish xavfi kamaytirildi. Normativ manba real hayotda amalga oshgan natijaning bevosita isboti emasligi metodologik qoida sifatida qabul qilindi. Tarixiy-genetik metod yordamida muassasalar faoliyatining avvalgi tizimdan yangi davlat boshqaruviga o‘tish jarayoni izchil talqin qilindi. Bu metod tarixiy hodisaning boshlang‘ich shartlarini, davomiylik elementlarini va keyingi o‘zgarishlarini bir-biridan ajratishga xizmat qiladi. Masalan, pedagogik tarbiya vazifasining davomiyligi bilan uni moliyalashtirish va nazorat qilish mexanizmlaridagi o‘zgarishlar bir xil hodisa emas. Farg‘ona viloyati kabi aholi zich joylashgan hududda maktabgacha ta’limga talabni tushunish uchun muassasa tarixini oila tarkibi, ayollar bandligi, mahalla va migratsiya kabi omillar bilan bog‘liq kontekstda ko‘rish muhim, biroq ushbu omillar ta’sirining miqdori alohida dalillar bilan isbotlanishi zarur. Tarixiy-qiyosiy metodda uch davr shartli ravishda ajratildi: 1991–2016-yillar, 2017–2019-yillar va 2020-yildan keyingi bosqich. Birinchi davr mustaqil davlat sharoitida

tizimning moslashuvi, ikkinchisi boshqaruv va dasturiy ustuvorliklarning qayta belgilanishi, uchinchisi esa huquqiy normalarning amaliy mexanizmlarga aylanishi nuqtayi nazaridan o'rganildi. Bu davrlashtirish tarixiy tadqiqot uchun analitik vositadir: u barcha hududlarda bir vaqtda yoki bir xil darajada o'zgarish yuz berganini bildirmaydi. Tumanlar kesimidagi arxiv materiallari qo'lga kiritilganda ushbu periodizatsiyani yanada aniqlashtirish mumkin. Manbashunoslik tanqidi doirasida har bir hujjatning muallifi, vazifasi, e'lon qilingan davri va daliliy imkoniyati hisobga olindi. Prezident qarori rejalashtirilgan siyosatni ko'rsatadi; qonun huquq va majburiyatlarni belgilaydi; statistik hisobot esa ma'lum vaqt kesimida qayd etilgan ko'rsatkichni aks ettiradi. Ularning hech biri yakka holda bolalarning kundalik tajribasini to'liq yoritmaydi. Shu sababli kelgusida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining yillik hisobotlari, pedagogik kengash bayonnomalari, sanitariya nazorati hujjatlari, ota-onalar murojaatlari va mahalliy matbuot materiallari bilan triangulyatsiya qilish talab etiladi. Bu maqolada bunday materiallar to'liq yig'ilmagani ochiq ko'rsatiladi. Mazkur ish hujjatli va tarixiy-analitik xarakterga ega bo'lib, unda so'rovнома, intervyu yoki kuzatuv o'tkazilgani da'vo qilinmaydi. Shuningdek, Farg'ona viloyatining 1991–2026-yillar bo'yicha uzluksiz statistik qatori mavjud deb taxmin qilinmaydi. Qamrov, pedagoglar soni, davlat va nodavlat tashkilotlar ulushi kabi indikatorlar metodik jihatdan muhim bo'lsa-da, aniq raqamlar faqat tegishli yil va hudud ko'rsatilgan rasmiy manba bilan tasdiqlanganda keltirilishi lozim. Bunday yondashuv ilmiy maqolaning faktik ishonchliligini oshiradi va tarixiy bayonning siyosiy-dasturiy matnga aylanib qolishidan saqlaydi. Maktabgacha ta'lim sohasiga oid hujjatlarda muassasa, tashkilot, davlat tashkiloti, nodavlat tashkilot va oilaviy shakl kabi tushunchalar turli davrlarda uchraydi. Tarixiy matnda bu atamalarni bir-biriga to'liq tenglashtirish noto'g'ri bo'lishi mumkin, chunki ularning tashkiliy-huquqiy mazmuni o'zgarib borgan. Tadqiqotchi har bir davr hujjatida ishlatilgan atamani saqlagan holda uning zamonaviy ekvivalentini izohlashi lozim. Bu, ayniqsa, tarixiy statistika bilan yangi ma'muriy hisobotlarni qiyoslashda hisob birliklarini noto'g'ri qo'shib yuborishning oldini oladi.

NATIJALAR

Hujjatlar tahlili mustaqillik davri maktabgacha ta'lim tarixini bir yo'nalishli o'sish sifatida emas, boshqaruv shakllari va ijtimoiy vazifalar almashinuvi sifatida tushuntirish zarurligini ko'rsatadi. 1990-yillar va keyingi o'n yilliklar uchun mahalliy muassasalar tarixini qayta tiklashda tarmoqning saqlanib qolishi, binolarning holati, moliyalashtirish manbalari, pedagogik kadrlar almashinuvi hamda ota-onalarning talabidagi o'zgarishlar alohida mezonlar bo'lishi kerak. Hozirgi normativ hujjatlar avvalgi davrdagi real qamrovni isbotlamaydi. Shu sababli birinchi natija — tarixiy rekonstruksiya uchun davrga mos birlamchi manbalarni ajratish zarurati — bevosita metodik ahamiyatga ega. 2017-yildan keyingi siyosiy-huquqiy yangilanish maktabgacha ta'limni alohida boshqaruv va rivojlantirish obyekti sifatida mustahkamladi. 2019-yilgi konsepsiyada me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, bolalarning intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun sharoit yaratish, sifatli ta'limdan teng foydalanish imkoniyatini kengaytirish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish hamda

moliyalashtirish samaradorligini oshirish kabi yo‘nalishlar qayd etilgan. Bu yo‘nalishlar Farg‘ona viloyatidagi muassasalarni baholash uchun tarixiy indikatorlar majmuasini beradi, lekin ularning barchasi viloyatda to‘liq bajarilgan degan xulosa kelib chiqmaydi. 2019-yil 16-dekabrda qabul qilingan O‘RQ-595-son Qonun maktabgacha ta‘lim va tarbiya sohasidagi munosabatlarni maxsus qonun darajasida tartibga solish bilan muhim burilish nuqtasini ifodalaydi. Qonunning 2020-yil iyun oyida kuchga kirgani davrlashtirish uchun alohida ahamiyatga ega: qabul qilinish sanasi bilan amaliy kuchga kirish sanasini farqlash tarixiy xatolarning oldini oladi. Mazkur qonun doirasida tashkilotlar faoliyatining huquqiy maqomi, tarbiyaviy jarayon, ishtirokchilarning huquqlari va davlatning mas‘uliyati muhokama qilinadi. Farg‘ona viloyati misolida esa huquqiy standartlarni real moddiy-texnik baza va kadrlar ta‘minoti bilan solishtirish tadqiqotning navbatdagi vazifasi bo‘lib qoladi. Muammolar tasnifi bo‘yicha tarixiy tahlil besh guruhni ajratishga imkon beradi: hududiy kirish imkoniyati, infratuzilma, kadrlar sifati, boshqaruv va ijtimoiy hamkorlik. Shaharlarda tashkilotlarga bo‘lgan talabning tuzilishi qishloq hududlaridan farq qilishi mumkin; bunda masofa, transport, ota-onaning ish vaqti va oilaviy parvarish an‘analari muhim omillar hisoblanadi. Infratuzilma masalasida binoning mavjudligi bilan unda xavfsiz va sifatli ta‘lim muhiti yaratilganini farqlash kerak. Kadrlar masalasida diplom ko‘rsatkichidan tashqari pedagogning malaka oshirishi, metodik qo‘llab-quvvatlanishi va ish sharoiti ham tarixiy tahlil mezonidir. Ma‘naviy-ma‘rifiy hayotdagi o‘rin muassasaning bayram tadbirlarini o‘tkazishi bilangina cheklanmaydi. Maktabgacha ta‘lim bolada til, muomala, jamoaviy faoliyat, kitobga qiziqish, milliy an‘analarni anglash va boshqa madaniy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ijtimoiy makondir. Farg‘ona vodiysi sharoitida oila va mahalla bilan hamkorlik bu jarayonning muhim kontekstini tashkil etadi. Biroq muassasalarning ma‘naviy ta‘siri darajasini o‘lchash uchun tarbiyaviy rejalar, ota-onalar ishtiroki, bolalarning rivojlanish ko‘rsatkichlari va muassasa kundalik amaliyotini alohida o‘rganish lozim. Shuning uchun maqolada ma‘naviy vazifa va uning o‘lchangan samarasi qat‘iy farqlanadi. Huquqiy islohotlar bilan ijtimoiy ehtiyojlarning tutashgan nuqtasi — teng imkoniyat masalasidir. Bolaning qayerda yashashi, oilasining moddiy holati yoki ota-onasining ish tartibi sifatli maktabgacha ta‘limdan foydalanishga to‘siq bo‘lmasligi kerakligi davlat siyosatining asosiy me‘yoriy yo‘nalishlaridan biridir. Tarixiy tahlil uchun esa tenglikka intilish bilan amaldagi tenglik bir xil emas. Masalan, tashkilotlar sonining ko‘payishi har bir mahallada pedagogik sifat tenglashganini ko‘rsatmaydi. Shu bois Farg‘ona viloyatining har bir tumani bo‘yicha qamrov bilan birga masofa, o‘rinlar yetarliligi, pedagoglar malakasi va ota-onalar xarajatlarini tekshirish maqsadga muvofiq. Davlat va nodavlat tashkilotlarning birgalikda faoliyat yuritishi yangi davr tarixini tushuntirishda alohida yo‘nalishdir. Nodavlat sektorning rivojlanishi xizmat turlarini ko‘paytirish va ayrim hududlarda qo‘shimcha o‘rin yaratish imkonini berishi mumkin, ammo xizmat narxi, sifat nazorati va ijtimoiy adolat bilan bog‘liq savollarni ham yuzaga chiqaradi. Tarixchi bu jarayonni faqat mulkchilik shaklining almashishi deb emas, davlat, tadbirkor va oila o‘rtasidagi mas‘uliyat qayta taqsimlanishi deb ko‘radi. Ushbu xulosa Farg‘ona bo‘yicha muayyan nodavlat tashkilotlar sonini bildirmaydi; aniq dinamikani aniqlash uchun viloyatning yillik

ma'muriy reyestrlari zarur. Farg'ona viloyatining barcha shahar va tumanlari bo'yicha bir xil statistik kuzatuv shakli mavjud bo'lmasa, alohida yillardagi ko'rsatkichlarni to'g'ridan-to'g'ri solishtirish xavfli. Bir hududdagi muassasa soni o'sishi hududiy chegaraning o'zgarishi, ro'yxatga olish uslubining yangilanishi yoki yangi tashkiliy shakllarning hisobga kiritilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli qamrov darajasini hisoblashda yosh guruhi, hisoblash sanasi, muassasa turi va aholining tegishli toifasi bir xil aniqlanishi zarur. Bunday aniqlik tarixiy natijalarni sun'iy ravishda kattalashtirish yoki kamaytirishdan saqlaydi.

MUHOKAMA

Natijalarni muhokama qilishda asosiy savol shuki, huquqiy yangilanishni tarixiy taraqqiyotning qaysi mezonlari bilan baholash mumkin. Normativ hujjat muammoning davlat tomonidan tan olinganini va uni hal etish uchun belgilangan vositalarni ko'rsatadi. Biroq huquqiy dasturdan real ijtimoiy natijaga o'tish jarayonida mahalliy ijro, resurs taqsimoti va aholining munosabati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli Farg'ona viloyatidagi maktabgacha ta'lim tarixini faqat qarorlar xronologiyasiga aylantirish tadqiqotning izohlash imkoniyatini toraytiradi. Bunda hujjatli tarix va kundalik hayot tarixi bir-birini to'ldiruvchi yo'nalish sifatida ishlatilishi kerak. Mustaqillikning dastlabki bosqichini baholashda ikki xil soddalashtirishdan qochish lozim: barcha muassasalar bir xil inqirozni boshdan kechirgan, degan faraz ham, avvalgi tizim deyarli o'zgarmagan, degan faraz ham tekshirilmagan holda ishonchli emas. Hududiy tajriba ko'pincha muassasaning qaysi tashkilot tasarrufida bo'lgani, mahalliy xo'jalik tuzilishi va moliyaviy resurslar bilan belgilanadi. Farg'ona viloyatida bunday farqlarni aniqlash uchun Qo'qon, Marg'ilon, Farg'ona shahri va qishloq tumanlari kesimidagi muassasa hujjatlarini solishtirish samarali bo'ladi. Bunday qiyoslashda tanlangan muassasalarning tipologiyasi, yillari va manbalari oldindan aniq belgilanishi zarur. 2017–2019-yillarni alohida tarixiy bosqich sifatida ajratishning afzalligi — boshqaruv islohotlari bilan ularning keyingi huquqiy mustahkamlanishi o'rtasidagi bog'lanishni ko'rsatishdir. 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi bir necha yillik maqsadlarni belgilagan strategik hujjat bo'lib, uning tarixiy qiymati faqat bajarilgan ko'rsatkichlarda emas, davlatning ustuvor vazifalarni qanday ta'riflaganida ham namoyon bo'ladi. Shu ma'noda konsepsiya tarixchi uchun ikki tomonlama manbadir: u davrning rasmiy tasavvurini aks ettiradi va kelgusidagi amaliy o'zgarishlarni solishtirish uchun mezon yaratadi. Konsepsiya matnidagi respublika bo'yicha ko'rsatkichlarni Farg'ona viloyatining o'ziga xos natijasi sifatida keltirish esa metodik xato bo'ladi. Bolalarni tarbiyalashda milliy qadriyatlarning o'rni muhokama qilinganda ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning mazmuni tarixiy va pedagogik darajalarda ajratilishi zarur. Tarixiy darajada muassasalarning mahalla, oila, mahalliy madaniy markazlar va ta'lim tizimi bilan aloqasi o'rganiladi. Pedagogik darajada esa bola yoshiga mos nutqiy rivojlanish, estetik did, jamoada muloqot, bag'rikenglik va kitobxonlik ko'nikmalari muhimdir. Milliy an'analar tarbiyada qo'llanganda ularning bolalar rivojlanishiga mos, kamsitishdan xoli va ochiq ta'lim muhitida berilishi sifat mezon bo'lishi kerak. Bu talqin ma'naviy-ma'rifiy ishlarni faqat tantanali tadbirlar bilan o'lchashning yetarli emasligini ko'rsatadi. Farg'ona viloyatida maktabgacha ta'lim muassasalarining mahalliy jamiyat hayotidagi

o'rnini aniqlash uchun mikrotarixiy yondashuv istiqbolli ko'rinadi. Bitta muassasaning ochilish tarixi, uning binosi, pedagoglar tarkibi, ota-onalar qo'mitasi, mahalla bilan hamkorligi va bolalar kontingenti haqida yig'ilgan izchil hujjatlar umumiy siyosatning kundalik hayotga qanday singganini ko'rsatishi mumkin. Bir necha shunday muassasani turli tumanlardan tanlash orqali hududiy farqlarni tasvirlash mumkin bo'ladi. Biroq kichik tanlama natijalarini butun viloyatga avtomatik umumlashtirmaslik zarur. Ushbu ehtiyotkorlik tarixiy izlanishning ilmiy qiymatini pasaytirmaydi, aksincha xulosalarning qo'llanish chegarasini belgilaydi. Kadrlar siyosati masalasida pedagogning professional tayyorgarligi bilan tarbiyaviy muhit sifati o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish alohida ahamiyatga ega. Normativ standartlarda belgilangan talablar pedagogning kundalik mehnat sharoiti, guruhdagi bolalar soni, metodik resurslar va boshqaruv qo'llab-quvvatlovi bilan birga o'rganilishi lozim. Tarixiy hujjatlar orasida pedagogik kengash bayonnomalari, malaka oshirish rejalari va kadrlar bo'yicha buyruqlar bu borada qimmatli manba bo'lishi mumkin. Shuningdek, maktabgacha ta'limning mahalliy ayollar bandligi bilan aloqasi tarixiy nuqtayi nazardan muhim, ammo bunday bog'liqlikni sababiy natija sifatida bayon qilish uchun mehnat bozori va oilalar haqidagi alohida ma'lumotlar talab etiladi. Infratuzilma muammolarini baholashda tarixiy davrlar kesimida yagona indikatorlardan foydalanish zarur. Binolarning ta'mirlanishi, isitish va suv ta'minoti, sanitariya sharoiti, o'yin maydonchalari va o'quv vositalari haqidagi hujjatlar muassasaning mavjudligi bilan ta'lim xizmatining sifatini farqlashga yordam beradi. Ayniqsa qishloq hududlarida maktabgacha ta'limga kirish imkoniyati transport masofasi va oilaning vaqt resurslari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu bois tarmoqning kengayishi haqidagi xulosani faqat muassasa soni bilan cheklamasdan, real foydalanish imkoniyati bilan bog'lash kerak. Bunda ham statistik manbalar yili va ma'muriy hudud chegaralari bir xil bo'lishi shart. Maqolaning asosiy cheklovi — Farg'ona viloyati bo'yicha 1991-yildan hozirgacha bo'lgan davrni qamrab oluvchi birlamchi arxiv korpusi va uzluksiz statistik bazaning to'liq jalb qilinmaganidir. Shu sababli matnda muassasalar soni, qamrov foizi yoki ma'naviy tarbiya samaradorligi bo'yicha o'ylab topilgan natijalar keltirilmaydi. Hozirgi tadqiqotning qiymati tarixiy savollarni aniq qo'yish, tekshiriladigan huquqiy asoslarni tizimlashtirish va keyingi empirik tadqiqot dasturini shakllantirishdan iborat. Kelgusida viloyat arxivi, hududiy maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi, rasmiy statistika hamda mahalliy matbuot ma'lumotlarini birlashtirish orqali davriy va hududiy qiyoslashni chuqurlashtirish mumkin. Muassasaning mahalla hayotidagi rolini isbotlash uchun umumiy bayonotlardan ko'ra muayyan hamkorlik shakllarining hujjatli izlari muhimroqdir. Ota-onalar yig'ilishlari bayonnomalari, tarbiyaviy tadbirlar rejalari, mahalla bilan hamkorlik bitimlari va mahalliy matbuotdagi xabarlar bu aloqaning tarixiy shakllarini ko'rsatishi mumkin. Biroq tadbirning o'tkazilgani uning uzoq muddatli tarbiyaviy natijasini avtomatik isbotlamaydi. Ta'sir haqidagi qat'iy xulosalar uchun bolaning rivojlanishi, ota-ona fikri va pedagogik kuzatuv kabi turli dalillarni o'zaro solishtirish zarur. Ta'lim tizimi tarixida qamrovni kengaytirish bilan pedagogik sifatni yaxshilash bir-biriga bog'liq, ammo bir xil bo'lmagan maqsadlardir. Qo'shimcha o'rinlar yaratish kirish imkoniyatini oshirishi mumkin, lekin

pedagoglarning tayyorgarligi, guruh hajmi, metodik materiallar va xavfsiz muhit masalalari ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Tarixiy baholashda bu ko'rsatkichlarni alohida qatorda yuritish kerak. Shundagina yangi tashkilot ochilishi va mavjud tashkilotdagi ta'lim jarayonining yaxshilanishi orasidagi farq ko'rinadi. Maktabgacha ta'lim tarixini faqat davlat idoralari hujjatlari asosida yozish bolalar, ot-onalar va tarbiyachilarning kundalik tajribasini yetarlicha aks ettirmasligi mumkin. Og'zaki tarix usuli orqali turli avlod tarbiyachilari bilan suhbatlar o'tkazish, eski fotosuratlar va muassasa albomlarini sanasi aniqlangan hujjatlar bilan solishtirish bu bo'shliqni to'ldiradi. Bunda xotiraning tanlab eslash xususiyati, suhbatdoshning tajribasi va keyingi davr tasavvurlarining oldingi voqealarga ta'siri hisobga olinishi kerak. Og'zaki guvohlik mustaqil tasdiq talab qiladigan tarixiy manba hisoblanadi.

XULOSA

Mustaqillik yillarida Farg'ona viloyati maktabgacha ta'lim muassasalari tarixini o'rganish ularni oddiy xizmat ko'rsatuvchi tashkilot emas, balki davlat siyosati, oila ehtiyoji va mahalliy ma'naviy-ma'rifiy hayot tutashgan ijtimoiy institut sifatida ko'rishni talab qiladi. Tadqiqot huquqiy hujjatlar asosida 1991–2016-yillardagi moslashuv, 2017–2019-yillardagi institutsional qayta yo'naltirish va 2020-yildan keyingi huquqiy-tashkiliy mustahkamlash bosqichlarini ajratishni taklif etadi. 2019-yilgi rivojlanish konsepsiyasi va O'RQ-595-son Qonun sohaning tarixiy o'zgarishini tahlil qilishda asosiy normativ tayanch bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, normativ maqsadlarning viloyatdagi amaliy natijalari mahalliy arxiv va statistik dalillar bilan mustaqil tekshirilishi lozim. Muammolarni hududiy tenglik, infratuzilma, kadrlar, boshqaruv hamda oila-mahalla hamkorligi kesimida o'rganish kelgusidagi tadqiqotlar uchun asosli yo'nalishdir. Muassasalarning ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati bolalarning ijtimoiylashuvi, nutqiy va madaniy rivojlanishi, oilalar bilan tarbiyaviy hamkorlikning institutsional shakllanishida namoyon bo'ladi; bu vazifalarning amaliy samarasi esa alohida empirik baholashni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. (2019, 16-dekabr). Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida (O'RQ-595-son Qonun). <https://lex.uz/docs/-4646908>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019, 8-may). O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida (PQ-4312-son qaror). <https://lex.uz/docs/-4327235>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2017, 30-sentabr). Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida (PF-5198-son Farmon). Lex.uz.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2018, 30-sentabr). Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida (PQ-3955-son qaror). Lex.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi. (2020, 23-sentabr). Ta'lim to'g'risida (O'RQ-637-son Qonun). <https://lex.uz/docs/-5013007>
6. UNESCO. (2021). Right from the start: Build inclusive societies through inclusive early childhood education. Global Education Monitoring Report, Policy Paper 46. <https://unesdoc.unesco.org/>